

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Üver. A székelyföldi helynevekben gyakran előforduló *üver* tájszavunk jelentéseit a Tsz., s az ott közölt adatok alapján *Gombocz Zoltán* (MNy. XII, 3–4) így közli: 1. „fehér, agyagos márgás föld”; 2. „süppedékes bemélyedés vagy gödör folyók mellett vagy kaszálókon”; 3. „kiszáradt patakmeder”. — Legutóbb (MNy. XXXVIII, 367–68) *Szabó T. Attila* felhívta a figyelmet arra, hogy a régebbi népnyelvi gyűjtők az *üver* köznévi jelentését tévesen állapították meg. Egy Ditróban (Csík m.) 1758–59-ben tartott határmegállapító vallomásból kiírt okleveles adatok¹ alapján kimutatta, hogy ott az *Üver* helynév 1758–59-ben általánosan ismert volt, „jelentése pedig szóhelyettesítésből láthatólag Gyergyóban az *árok* megfelelője lehetett. Hogy pontosan milyen helyrajzi tényezőre vonatkozott, azt eldönti a kérdéses vallatásnak ez a részlete: A tanuk egy bizonyos földterület határát «határozzák ki egy *Száraz patak árkával* vagyis amint eők nevezik egy *Üverrel*»“ A közölt adatokból megállapítható, hogy „az *üver* köznévi az előbb felsorolt három jelentése közül csak a 3.-hoz van köze, mert a ditrói adatok szerint a XVIII. században „száraz patak-árok” jelentése volt.“

Az *üver* köznévi fent ismertetett egykori pontos jelentés-meghatározásának megerősítésére magam is közölhetek egy másik okleveles gyergyói adatot, melyet 1941 nyarán, Gyergyó történeti helynévanyagának kiegészítése során a gyergyószentmiklósi városi levéltár anyagának feldolgozásakor jegyeztem le. A levéltár egy 1831-ből származó irata szerint Gyergyószentmiklósnak Vasláb község felé való régi határa egy helyütt „az régi *árok*on vagyis száraz időben száraz *üver* en” haladt végig. Ebből az idézett adatból is világosan kitűnik tehát, hogy az említett *üver* egy *árok*kal azonos. Az a hangsúlyozott magyarázat pedig, hogy a szóbanforgó *árok* csak „száraz időben” „száraz *üver*”, elmondatlanul is kifejezi azt, hogy esőzések alkalmával víz szokott benne folyni.

Bár az itt említett *üver* pontos helyszíni meghatározására, illetőleg leírására csak tervbevett gyergyói helyszíni gyűjtésemkor kerülhet sor, azonban már most is úgy vélem, hogy e köznévi „száraz patak-árok”-ként való jelentés-meghatározása nem szabatos, illetőleg a mai gyergyói nyelvhasználatnál nem egyezik meg. Jelenkori adataim szerint ugyanis Gyergyóban az *üver* nem időszakos patak száraz árkat, azaz medrét jelöli, hanem „két hegy közötti mélyedés, pataknélküli kisebb völgy” nevéül használatos.

1941 februárjában, másirányú munkám közben Gyergyóújfaluban az *Üverfő* (1) helynevet hallottam említeni. Jelentését kérdezve megtudtam, hogy ez az *Ü* kezdeti része, feje. Hogy pedig az *Ü*er helynévi, illetőleg köznévi mit jelent, arra vonatkozólag ezt jegyezhettem le: „*üer* vagy *üver* „mélyedés két hegy között”. — Most itt Kolozsvárt gyergyói ismerőseim körében érdeklődve, sikerült megtudnom, hogy az *üver* köznévi ma is általánosan ismerik és használják Gyergyószentmiklóson, Gyergyóalfaluban, Gyergyócsomafalván és Gyergyóújfaluban. Adatközlőim szerint az *üver* „két hegy közötti mélyedés, árok, szakadék”. Bár mindnyájan ismernek e köznévi jelölt helyeket, ezekre a „száraz patak-árok” megjelölést nem tartják megfelelőnek, mert szerintük az *üver*-ekben nemhogy időszakos vízfolyásnak nincsen árka vagy nyoma, de némelynek a fekvése is olyan, hogy még nagy esőzések alkalmá-

¹ A felsorakoztatott adatokat l. még Szabó T. Attila: *Gyergyói helynevek a XVII–XIX. századból* (Magyarország Földrajzi Névai I. sz.) A Magyarságtudományi Intézet kiadása). Bp., 1940. 30.

val sem folyik víz benne. Szerintük az *üver* szóhoz nem kapcsolódik semmiféle vízrajzi tényező fogalma.

A jelenkori értesüléseim tehát ellentmondanak az *üver* köznévre vonatkozó okleveles adatoknak. Ez ellentmondás alapján arra kell gondolnunk, hogy vagy az okleveles adatokban szerepel jelentésköri tágulással nyert másodlagos jelentésben az *üver* köznév, vagy pedig a köznévnél újabb jelentése fejlődött. Hogy talán adatközlőim meghatározása nem volna pontos, azt valószínűtlennek tartom. — Mindenesetre e kérdésben is, mint a helynévkutatás egész területén, pontos és megbízható eredményeket csak egyrészt a jelenkori helyneveknek történeti adatokkal való megvilágítása, másrészt pedig a történeti helynévadatoknak jelenkori pontos helyszíni adatgyűjtéssel való kiegészítése szolgáltathat. Gyergyó jelenkori helynévanyagának szándékomban álló összegyűjtése után remélhetőleg világosság derül majd az *üver* tájszó egykori és mai gyergyói jelentésének pontos meghatározására is.

Árvay József

Vigyázzunk a helynevekre! Mostanában egyre többször hallottam, különösen vonaton, hogy valaki *Sepsibe*, *Kézdi*re vagy *Gyergyóba* utazik. Először azt hittem, hogy ez alkalommal *Sepsi-* vagy *Kézdi-*székről, illetőleg *Gyergyó*-ról van szó. A további beszélgetések során azonban csakhamar kiderült, hogy az illető utasok *Gyergyószentmiklósr*a, *Sepsiszentgyörgyre*, illetőleg *Kézdivásárhelyre* igyekeznek. A felsorolt helynevek olyan jelzős összetételek, melyeknek első tagja arra szolgál, hogy a fenti városokat az országban előforduló sok, hasonló nevű helységtől megkülönböztessék. Ha tehát ezeket a városneveket rövidebb alakban akarom használni, nem az elől álló jelzőt mondom, hanem magát a jelzett szót, azaz magának a községnek tulajdonképpeni nevét. Így használja ezt az egész Székelyföldön mindenki, tehát a *Szentmiklós*, *Szentgyörgy*, *Vásárhely* rövidítés az általános és a helyes. Használjuk is ezeket mindig ilyen alakban, mert ha így haladunk, legközelebb azt hallhatjuk majd, hogy valaki Marosvásárhely helyett a *Marosba* utazik.

A Székelyföld egyik fontos vasúti csomópontja *M a d é falva*. Így nevével lépten-nyomon találkozunk, annál is inkább, mert a *madéfalvi* veszedelmet mindenki emlegeti és ismeri. De magát a helységnevet nagyon kevesen mondják és írják helyesen. A fővárosi napilapokban is egyre-másra így írják: *M á d é falva*. Ez a községnév első tagja az *Amadeus ~ Amadé* személynév. Az első magánhangzó lekopott, de a második szótag sem a mai, sem a régi nyelvben sohasem nyúlt meg.

Ha közeledik a nyári idő, egyre többen gondolkoznak azon, hova is kelene elmenni nyaralni? Sok pesti család határozza el, hogy ezt a nyarat a „vadregényes“ *Csíkben* töltsék. A *Csík* helynévnek magashangú ragokkal való használata valóságos fejbeütés azok számára, akik ezen a területen élnek s ezt a szót gyermekkoruk óta használják. Ehhez a szóhoz mélyhangú ragok és képzők járultak s ennek nyelvtörténeti oka van. Ugyanis a régi magyar nyelvben valamikor kétféle *i* hang volt, az egyik magashangú, a másik pedig mély: egy olyan szerű hang, mint a rumén *î*. Így pl. ma is nem azt mondjuk, hogy *sírbe* tessük a halottat, hanem *sírba*. Nyelvünknek ez a sajátsága ma már erősen elmosódóban van. Természetesen, aki a *Csík* helynevet nem élőszókból, hanem leírásból tanulja meg, már nem érezheti a szónak mélyhangúságát, és így magashangú ragokkal és képzőkkel használja.

Nemrég utaztam, s kinézve a vonatablakon, érdekes felírást láttam: *Déda felső*. Első pillanatban nehezen értettem meg ezt az értelmetlen felírást. Végre aztán rájöttem, hogy ez valószínűleg *Déda, felső állomás*-t jelent. Gon-